

A BÁRTFAI BIBLIA TÖREDÉKEIRŐL.

»Adalékok a régi magyar irodalomhoz« cím alatt becses bibliographiai közleményt találunk Havrán Dániel magyar nemzeti múzeumi tisztviselőtől a Magyar Könyvszemle 1901-ik évfolyamában (68—70. l.). Első czikkében egy ismeretlen bibliatöredéket ismertet a XVI. század végéről, melyet Smetius Prosodiájának (Lyon 1603) egykorú kötésű tábláiból fejtettek ki. E közlemény egy megjegyzését igazítjuk alábbiakban helyre. Azt mondja Havrán, hogy *Szenczi Molnár Albertnek »úgy látszik, nem volt tudomása arról, hogy már őt megelőzőleg, benn a hazában is történtek kísérletek egy új kiadás sajtó alá rendezésére: t. i. Bártfán 1607-ben az ág. h. evangélikusok részéről.* De ebből csak egyes töredékek jelentek meg nyomtatásban, melyekből Toldy és Szabó szerint egy példány megvolt a sárospataki kollégium könyvtárában. Legújabb értesülésünk szerint a nevezett példány ott nincsen meg.«

Szenczi Molnárnak volt tudomása a bártfai bibliáról, sőt tulajdonkép neki köszönhetjük, hogy egyáltalában tudunk róla, mint az alább elmondottakból kiviláglik. Szenczi Molnárnak ugyanis ezt írja 1607. júl. 20-án a bártfai lutheranus szentírásról Miskolczi Pásztor István tarczali rektor: »Az Bártfán elkezdett biblia nyomtatását félbel (így) hagyatták az nyomtatóval, mert igen kezdette volt ubiquitarius módra megvesztegetni és immár az papirosában borsot és ezféle morhát árulnak. Azért ha Kegyelmed mostan kinyomtatná, nem lenne Kegyelmed munkája szidalmas.« A következő 1608-ik évben márcz. 6-án pedig ezt írja neki Nagyszombatból: »Az magyar bibliának kinyomtatása felől azt irhatom Kegyelmednek, hogy imár ismét ujonnan kinyomtaták Bártfán és el is végezték, de nem szinte oly kedvesen, mint az visoli nyomtatás vala.« (Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. Budapest, 1898. 212, 254. lap). Molnár tehát kétségtelenül tudott a bártfai bibliáról, minthogy az erről szóló kétféle tudósítás az ő »Album«-ában maradt fent s hűségesen rávezette a levél hátára, hogy az egyiket jókésőn 1608. márczius 6-án Marburgban Keserüi Dajka János útján, a

másikat 1608. márczius 21-én Frankfurtban kapta meg. Hogy e két eltérő tudósítás közül melyik a hiteles, nem tudjuk. Az egyik szerint csak megkezdték a nyomtatást, de félbehagyták, a másik szerint el is végezték a nyomtatást. Mindenesetre történt valami e kiadással, mert példányai aligha kallódtak volna el annyira, ha nem üldözik vagy el nem kobozzák.

Hogy a sárospataki ref. collegiumi könyvtár most lappangó töredéke csakugyan ez lett volna, még megerősítésre szorúl. Szabó Károly, a ki »Biblia. Bártfa. 1607. 2 r.« czímmel közli (RMK. I. 404. sz.), Sándor Istvánra és Toldy Ferenczre hivatkozik, megemlítve, hogy ő maga nem láthatta, mivel ottani kutatása alkalmával használatra ki volt adva. Sándor István »Magyar Könyvesház«-ában csak a czímet (1607. Bártfán Sz. Irás. fol. For. Károlyi Gáspár) találjuk (16. l.); Toldy az »Ujkori magyar nemzeti irodalom története 1. füzet, Pest 1853« című ritka művében, mely »A m. nemzeti irodalom története« című két kötetes műve folytatásának készült, de töredék maradt, ezeket mondja róla: »Végre csakugyan létesült az ágostaiak számára 1607-b. a bártfai biblia, melyből azonban csak néhány töredék maradt fenn. Innen állítja Bod, hogy azt félben hagyták »megijedvén a rossz magyarságtól«: míg Szombathi János, ki annak egyes részeit látta, a szöveget Károliénak mondja helyenkénti kevés eltérésekkel, s a részek summáit, mik erkölcsi tanulságot foglalnak, dicséri« (95. l.) és ismét más helyen: »A bártfai biblia töredékei Mózsés, Józsuá és Jeremiás könyveiből a sárospataki könyvt.« (98. l.)

Ebből azt látszik, hogy a sárospataki töredék meghatározása Szombathy János sárospataki tanártól származik. Szombathi a Károlyi-féle Biblia 1794-iki utrechti (Pethe Ferencz által gondozott) kiadásában közölt »Rövid tudósítás a magyar Bibliáról« című becses kis czikkében szól erről a kiadásról (6. l.). Álljon itt az egész idézet: »Bártfán is kinyomtatott a Magyar Biblia, 1607-ben, Klósz Jakab' betűivel. Fol. Ez a Biblia szép formában, szép betűkkel vagyon készítve. A' fordítása Károli Gáspáré, tsak néhol vagyon valami kevés külömbség. A' Részeknek summái, kivált a' Mózsés Könyvében, szép erkölcsi tudományt is foglalnak magokban. Ki-jött pedig több Darabban egynél: de ki-jött-é ekkor egészen a' Magyar Biblia, vagy tsak nagyobb része, nem tudhatom: mivel' én, tsak a' Mózsés' Jósué', és Jérémiás' Könyveiből való egy-néhány szakadozott darabokra akadtam: többnyire pedig, a' kik a' Magyar Bibliáról írnak, ezt még tsak nem is említik.« Bod Péter a Pápai Páriz-féle Erdélyi Fénikshez adott jegyzetek egyikében emlékszik meg róla a B₂ levelen (1767. évi kiadás): »1607-dik Eszt. kezdették vólt Magyarul nyomtatni a' Bibliát; de belé hagyták, meg-ijedvén a' rossz Magyarságától.« Szombathi már idézett értekezésében nem hagyhatta szó nélkül ez utóbbi megjegyzést s ezt veti egy idézet után: »Igaz, hogy a' Részek' Summáiban nem tökéletes mindenütt a' Magyarsága; de külömben a'

fordítás a' Károlié lévén, ha félben hagyódott, annak más okának is kellett lenni.«

Az itt idézett források között a legrégibb a Bod adata. Ez is Szenczi Molnárhoz vezet vissza. Bod t. i. Molnár levélgyűjteményét felhasználta, sőt »Gellius Molnarianus« és »Redivivus Albertus Molnar Szenciensis« cz. műveiben kivonatolta is, melyek kéziratban a marosvásárhelyi könyvtárban máig megvannak. Már pedig ebben a levélgyűjteményben (»Album«) maradtak fent az Asztalos és Miskolczi levelei, melyek a bártfai bibliáról először adnak hírt. Szenczi Molnár »Album«-ának adata Szabó Károly figyelmét kikerülte, holott Toldy mint a két levél-passzust idézte »Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (Akad. nyelvtud. ért. I. 9.) Pest 1870« czimű értekezése 137. lapján. Sajnos, mindez adatok alapján is csak azt mondhatjuk, a mit Balogh Ferenc mondott 1872-ben: »A lutheránus fordítás és kiadvány felől, mely Bártfán 1607. nyomtatott, a homály még egészen eloszlatta nincs. (M. prot. egyháztört. részletei. Debreczen 1872. 168 l.)*

* Ez a kis közlemény már rég ki volt szedve, midőn kezemhez kaptam a *Magyar Könyvszemle* 1904-ik évi 3. füzetét, melyben dr. Horváth Cyrill, a sárospataki ref. főiskola derék könyvtárnoka épen ezt a Szombathy által említett bártfai bibliatöredéket ismerteti s több hasonmást is közöl róla. A hosszú ideig »lappangott« töredék tehát nem ismeretlen többé s világosság kezd derengeni felette.

DR. DÉZSI LAJOS.

